

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgra **Piotra Sidorowicza**
pt. „*Podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym*”

1. W przedstawionej do recenzji rozprawie doktorskiej mgr Piotr Sidorowicz podjął temat, który od czasu pojawienia się pierwszych regulacji odnoszących się do ubezpieczenia społecznego nieustannie jest przedmiotem zainteresowania przedstawicieli nauki oraz praktyki – a to z uwagi na jego bardzo istotne znaczenie dla określenia zakresu podmiotowego systemu ubezpieczenia społecznego, a tym samym ciężaru odpowiedzialności, jaki na tym systemie spoczywa. Doświadczenia ostatnich lat związane z budowaniem nowego modelu zaopatrzenia obywateli na wypadek starości i niepełnosprawności, bardzo poważne obawy co do wypłacalności funduszy emerytalnych i rentowych, pojawiające się liczne wątpliwości co do satysfakcjonującego poziomu świadczeń gwarantowanych po przejściu na emeryturę czy rentę, dają wystarczający asumpt do poszukiwania rozwiązań zmierzających do zwiększenia możliwości ubezpieczania się i zakresu zaspokojenia potrzeb osób ubezpieczonych i uprawnionych do świadczeń. Istotnym wątkiem owych dyskusji jest aspekt odnoszący się do sprawiedliwego podziału zgromadzonych zasobów. Rozprawa mgra Piotra Sidorowicza wpisuje się w ten nurt dyskusji. Dotyczy bez wątpienia problematyki, która ze społecznego i gospodarczego punktu widzenia wymaga zawsze szczególnej uwagi. Zarazem poświęcona została tematowi, który w polskiej doktrynie prawniczej nie był przedmiotem wielu opracowań monograficznych; licznie natomiast autorzy podejmowali różne kwestie objęte przedmiotowym badaniem w formie wypowiedzi przyczynkarskich.

Podjęta problematyka uwikłana jest niezaprzeczalnie mocno w kontekst społeczno-ekonomiczny, przez co jej analiza musi wykraczać poza konstrukcje ściśle prawne. Oceniając ten aspekt rozprawy należy podkreślić, że jednak udało się Autorowi ograniczyć analizy nieprawnicze do wymiaru, który wydaje się niezbędny. Rozważania prawnicze dotyczące tej tematyki są wystarczająco rozległe, że uciekanie na inne, zwłaszcza pozaprawne, obszary badawcze nie jest potrzebne. Analiza tekstów prawnych pod kątem ich społecznej racjonalności, wewnętrznej i systemowej spójności oraz poprawności zaspokaja w pełni potrzeby ocenianej pracy badawczej. Tym niemniej zauważyć należy, że podjęty został temat o rozległych implikacjach i społecznych uwarunkowaniach, co trzeba bez wątpienia docenić – zwłaszcza gdy idzie o odniesienia wykraczające poza prawo ubezpieczenia społecznego (prawo pracy, prawo cywilne i inne).

Z lektury przedłożonego tekstu wnioskujemy, że przedmiotem zainteresowania Autora są zarówno aspekty ściśle prawne tytułowej instytucji, jak i funkcjonowanie tych instytucji w praktyce. Zagadnieniem centralnym są dla Doktoranta konstrukcje prawne – jak wynika z tytułu dysertacji – odnoszące się do zakresu podmiotowego ubezpieczeń społecznych, których prezentacji stara się dokonać poprzez analizę dogmatyczną tekstów prawa polskiego oraz – pomocniczo – prawa europejskiego odnoszącego się do koordynacji zabezpieczenia społecznego. W ramach tak sformułowanych założeń interesujący i jednak potrzebny jest też wątek na temat rozwiązań w badanym zakresie przyjętych w innych krajach świata – stanowić on może nie tylko zwykłe wzbogacenie, lecz również punkt odniesienia do formułowania licznych wniosków, także praktycznych, z których jak się wydaje skorzystać powinien polski prawodawca w przyszłości.

W kontekście powyższych uwag odnieść należy się jeszcze do sposobu sformułowania tezy badawczej przez Autora. Otóż, zazwyczaj już sam tytuł rozprawy może ją sugerować, jednakowoż czytelnik spodziewa się, że zostanie ona dookreślona w części wstępnej rozprawy. To oczekiwanie Autor przedłożonej rozprawy zrealizował we „Wprowadzeniu” jedynie zdawkowo. Wskazano bowiem tutaj, iż rozwój podmiotowy ubezpieczenia społecznego jest jedną z jego ważnych cech determinowanych przez możliwości gospodarcze, społeczne i polityczne oraz skupia

się nad ukazaniem drogi realizacji swoich zamierzeń badawczych. Brakuje natomiast w tej części pracy klarownego sformułowania aspektu prawnego tezy badawczej – co w przypadku pracy prawniczej należy poczytać jednak za niedociągnięcie. Pomimo tego braku praca w swej treści ma charakter prawniczy, a stosowne odpowiedzi nurtujące zwykle prawnika sformułowane zostały w poszczególnych rozdziałach i częściach pracy.

2. Praca formalnie składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Merytorycznie można w niej jednak wyróżnić dwie części. Na część pierwszą składają się rozdziały pierwszy i drugi, gdzie przedstawiona została ewolucja zakresu podmiotowego ubezpieczeń społecznych (rozdział I) oraz teoretyczne podstawy budowania owej sfery podmiotowej (rozdział II). Część drugą pracy stanowią trzy kolejne rozdziały, od trzeciego do piątego, w których zawarta jest prawna analiza odnosząca się do kategorii tytułów ubezpieczeń społecznych. W tej części wyróżnia się rozdział trzeci, w którym dokonano klasyfikacji tychże tytułów i ich charakterystyki. Takie kompletne i szczegółowe ich wskazanie i charakterystyka nie jest zwykle dokonywane. Uwagi te uzupełnia funkcjonalnie rozdział czwarty dotyczący zbiegu tytułów ubezpieczeń społecznych. Piąty rozdział posiada inny nieco charakter – prezentacja wybranych rozwiązań przyjętych w innych państwach stanowić może ważną podstawę do refleksji nad polskim katalogiem. Kompozycja pracy w przedstawionym ujęciu realizuje wynikające z tytułu założenia badawcze, wskazać należy, że jej punkt ciężkości usytuowany został właśnie w części drugiej, w rozdziale trzecim i czwartym. Rodzi się w tym miejscu refleksja, czy owe „tytuły ubezpieczeń społecznych” nie powinny być jednak zaznaczone w tytule pracy – co w mojej ocenie wyraźniej wskazać by mogło tezę tej rozprawy.

3. Merytoryczną ocenę pracy rozpocząć należy od wskazanej przeze mnie powyżej części pierwszej (rozdział pierwszy i drugi). Sformułowane tutaj uwagi i informacje trzeba uznać za istotne dla dalszych analiz i na ogół poprawnie przedstawione. W rozdziale pierwszym przyjęty został w mojej ocenie właściwy układ chronologiczny; w odpowiednim też miejscu Autor przenosi tok analiz na grunt

prawodawstwa polskiego; w sposób właściwy ukazane zostały tendencje rozwojowe badanego aspektu (podmiotowego) ubezpieczeń społecznych. W rozdziale drugim przedstawione zostały wybrane pojęcia teoretyczne (w szczególności przymus i obowiązek ubezpieczeń społecznych, zasada terytorialności, zasada automatyzmu, dobrowolność ubezpieczenia), które stały się w dalszych rozważaniach podstawą do porządkowania aspektu podmiotowego ubezpieczenia społecznego. Ostatnie ustalenie jest istotne z uwagi na fakt, że w zasadzie dopiero w tych analizach można upewnić się co do zamierzeń badawczych przyjętych w tej dysertacji. Zastrzeżenia, jakie można sformułować wobec owej pierwszej części pracy dotyczą przede wszystkim braku podsumowania obu tych rozdziałów – co prawda z samych zamieszczonych w nich uwag pewne wnioski czytelnikowi się nasuwają, jednakowoż byłoby zasadne umieścić w obu tych rozdziałach uwagi końcowe, które potwierdziły by wynikające z lektury przypuszczenia. Można by przy tej okazji wyraźniej podkreślić myśl przewodnią, rządzącą tymi uwagami i je spajającą. Druga uwaga odnosi się do układu tekstu rozdziału drugiego – otóż, w mojej ocenie uzasadnione byłoby ze względów funkcjonalnych powiązać ze sobą bliżej analizy dotyczące przymusu i obowiązku ubezpieczenia (pkt 1 rozdziału) oraz zasady automatyzmu (pkt 9 rozdziału). Ostatnia uwaga pod adresem tej części pracy odnosi się do rozumienia tytułu ubezpieczenia w kontekście ubezpieczenia dobrowolnego – wątpliwość moja odnosi się do stwierdzenia zawartego na s. 121, według którego ubezpieczenia dobrowolne nie wynikają z tytułu do ubezpieczenia lecz z aktu woli, który zastępuje ów tytuł – co zasadniczo pozostaje w niezgodzie ze stwierdzeniami zawartymi w pkt 2.7 tego rozdziału.

Oceniając drugą część (rozdziału trzeci, czwarty i piąty) przedstawionej do recenzji rozprawy zauważyć przede wszystkim należy – o czym już wspominałem – fakt przedstawienia tytułów ubezpieczenia w ramach tak kompletnego wyliczenia, w takim uporządkowaniu i zwłaszcza rozwinięciu poszczególnych przypadków, co nie jest codzienną praktyką w piśmiennictwie. Główna zaleta tych analiz to możliwość porównania poszczególnych instytucji, możliwość ich klasyfikowania i porządkowania. Bez wątpienia stanowi to wartość samą w sobie. Uzupełnieniem tych rozważań – w mojej ocenie – są rozważania rozdziału kolejnego (czwartego)

dotyczące zbiegu obowiązkowych tytułów ubezpieczeń. Analizy te są właściwie uporządkowane i w dość przejrzysty sposób powiązane z zawartością rozdziału poprzedzającego. Interesujące zwłaszcza są tutaj rozważania dotyczące ubezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy po uzyskaniu przez uprawnionego wieku emerytalnego (s. 296-298). Podobnie jednak, jak wcześniej w odniesieniu do pierwszej części pracy, także i w przypadku rozdziału trzeciego i czwartego sformułować należy zastrzeżenie, iż Autor nie odważył się w gruncie rzeczy sformułować dalej idących wniosków krytycznych pod adresem badanych instytucji, konstrukcji czy choćby samej koncepcji takiego uformowania zagadnienia tytułów ubezpieczenia społecznego i ich zbiegu – co wydaje się powinno być naturalną konsekwencją dokonanego przezeń przeglądu instytucji. Patrząc z innej strony, tak obszerna w rozdziale trzecim analiza aspektów szczegółowych poszczególnych tytułów ubezpieczenia spowodowała niezamierzone, wydaje się, decyzje dotyczące systematyki tekstu. W mojej ocenie w jednym (wspólnym) podpunkcie rozdziału należało umieścić uwagi dotyczące umowy zlecenia (pkt 3.2.2.) oraz wykonywania pracy na podstawie umowy zlecenia (pkt 3.2.7.), i chyba także uwagi odnoszące się do umowy o świadczenie usług (pkt 3.2.4.) – a przynajmniej należało wyjaśnić z jakiego powodu te wątki umieszczone zostały w oddzielnych systematycznie jednostkach tekstu, choć w piśmiennictwie zwykle omawia się je co najmniej w bliskim bardzo sąsiedztwie. Przypadkowe wydaje się również umieszczenie uwag dotyczących samozatrudnienia w punkcie traktującym o umowie o dzieło (s. 181). Inne wnioski merytoryczne, które płyną z analiz zawartych w tych dwóch rozdziałach nie budzą zastrzeżeń, choć też nie odbiegają swą treścią od opinii powszechnie podzielanych w piśmiennictwie prawa ubezpieczeń społecznych.

Zamknięciem części drugiej rozprawy jawi się dla mnie rozdział piąty dotyczący zakresu podmiotowego ubezpieczeń emerytalnego i rentowych w Niemczech, Wielkiej Brytanii, we Francji i we Włoszech. Zawarte tam uwagi i wynikająca z nich wiedza są ze wszech miar interesujące i ważne w ramach realizowanych badań i konstrukcji pracy. Można by bowiem przez pryzmat takich doświadczeń i konstrukcji podjąć próbę oceny polskich rozwiązań – szkoda, że Autor nie odważył się podjąć takiej próby. Zakwalifikowane do przeglądu systemy prawne są bez wątpienia

reprezentatywne, posiadają wiele odrębnych cech i właściwości dających impuls do krytycznego spojrzenia na model polski.

Rozprawę zamyka „Zakończenie”, które należy uznać za ważną jej część, z punktu widzenia jej kompozycji i zawartości merytorycznej. Znajdujemy w nim umiejętne zebranie wniosków z dotychczasowych rozważań, a ich prezentacja jest uporządkowana i przemyślana. Wygłaszane opinie znajdują oparcie we wcześniejszych rozważaniach oraz w dorobku piśmiennictwa.

Dokonując ogólnej oceny całości rozprawy należy uznać, że zawiera ona uporządkowaną analizę tytułowej problematyki zakresu podmiotowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowych, a Doktorant ze swego zadania wywiązał się bardzo poprawnie: wywody są płynne, uporządkowane, w trakcie analizy dorobek piśmiennictwa na dany temat przytoczony został sumiennie, ukazano dyskusyjność wielu wątków. Prezentowane opinie i wypowiedzi własne Autora świadczą o jego dużej znajomości analizowanej problematyki – na tym doświadczeniu opierają się w większości też wypowiedziane przez niego opinie (głównie w zakończeniu), dla których argumentację dobrano poprawnie.

4. Oceniając recenzowaną rozprawę nie można nie sformułować krytycznej oceny odnośnie do jej strony formalnej. W pracy można bowiem napotkać niedociągnięcia o charakterze stylistycznym, gramatycznym czy interpunkcyjnym (konieczna jest w tym przypadku gruntowna korekta tekstu). Zdarza się brak płynności myśli czy rozrzucenie analizy poszczególnych wątków, powtórzenia niektórych stwierdzeń. Zaznaczyć jednak należy, że okoliczności te mają ograniczone znaczenie dla oceny tej pracy, a wspominam o nich jedynie z obowiązku recenzenta zwracającego uwagę także na formalną stronę tej rangi opracowania.

5. W całości należy uznać, że rozprawa mgra Piotra Sidorowicza stanowi monograficzne opracowanie naukowe problematyki podlegania ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. Dotyczy ono zagadnień nawiązujących do ważnych instytucji polskiego prawa ubezpieczeń społecznych, mających duże znaczenie społeczne ale również ekonomiczne. Recenzowana rozprawa jest też dowodem

obszernej wiedzy Autora w badanym zakresie, stanowi wkład w rozwój nauki polskiego prawa socjalnego poprzez to, że wnosi szereg konkretnych ustaleń do zasobu wiedzy tej dziedziny prawa; znajdują się tu także ważne uwagi pozwalające uogólnić szczegółowe rozważania. Wkład ten polega także na zaprezentowaniu tej złożonej problematyki w świetle doświadczeń innych krajów. Oceny i wnioski wynikające z treści rozprawy są wyważone i należyście uzasadnione, a sposób prowadzenia rozważań cechuje się na ogół jasnością wywodów. Praca napisana jest komunikatywnym językiem, z zachowaniem wymaganych reguł metodologicznych i warsztatowych, dowodzi również umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autora.

W tym stanie rzeczy uważam, że rozprawa mgra Piotra Sidorowicza pt. „*Podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym*” spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przewidziane w obowiązującym prawie dotyczącym stopni naukowych oraz wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

Łódź, 5.12.2020.

prof. UŁ dr hab. Mirosław Włodarczyk